

המוסד לעלייה ב' עפ"י אתר ארגון ה'הגנה'

זרוע של ההגנה שהוקמה בשנת 1939 כדי לעסוק בכל הקשור להעפלה, היא העלייה ה"בלתי ליגאלית" לארץ ישראל.

פעילות ההגנה בנושאי ההעפלה החלה הרבה לפני כן, אולם ב-1939, לאחר שההנהגה הציונית בראשותו של דוד בן-גוריון פרשה את חסותה על ההעפלה, קיבל זה גושפנקה יישובית וב-3.7.1939 הוציאה המ"א הוראה לכל חברי ההגנה, לפיה "הועמד הארגון לשירות עלייה ב" ועל מפקדי הגושים "להיענות לכל דרישה" בתחום זה.

בראשו של המוסד לעלייה ב' (ובקיצור - המוסד) הועמד אחד מראשי ההגנה הבולטים, שאול מאירוב-אביגור, שהיה האיש הדומיננטי בו עד הקמת המדינה.

בשנותיו הראשונות טיפל המוסד בעלייה מאירופה. משהצטמצמו האפשרויות בשל התרחבות הקרבות במלה"ע ה-2 ועם גבור החרדה לגורל ארצות המזרח אחרי פוגרום בגדד ב-1941, העביר המוסד את עיקר פעילותו להעפלה היבשתית מארצות ערב וזאת בלי להפסיק את המאמצים לחלץ יהודים מאירופה הכבושה. בעיצומה של המלחמה נרכשו ספינות ונקטו פעולות להוצאת אלפי יהודים מרומניה, בולגריה ויוון.

שעתו הגדולה של המוסד הגיעה בתום המלחמה. בתוך פחות משלוש שנים (קיץ 1945 - אביב 1948) הוא רכש, ארגן, צייד ושיגר לארץ-ישראל 61 ספינות (שערכו 65 הפלגות) ובהן 70 אלף מעפילים. שלא כבעבר, רק המוסד טיפל עתה בהעפלה לארץ (התנועה הרוויזיוניסטית שיגרה מאז תום מלה"ע רק ספינה אחת, ובה 600 מעפילים).

המוסד הקים מערכת ענפה בארצות אירופה, צפון אפריקה והמזרח התיכון. מערכת זו כללה שליחים, רוכשי ספינות באירופה ובאמריקה, אנשי קשר ומומחים בתחומים השונים של התעבורה הימית וכן רשת-קשר (גדעון, ומכאן גדעונים) בין הארץ למרכז בפאריז, ובין המרכז לכל אחד מהסניפים בארצות ולספינות עצמן.

בשנים 1934-1948 הוצאו לצרכי ההעפלה כשבעה מיליון ליש"ט, סכום עתק בממדי הימים ההם. רוב הסכום הוצא על-ידי המוסד. קשרים מיוחדים קשרו אנשי המוסד עם מספנות, קברניטים, סוכני אניות ואנשי רשות בארצות השונות, שבהם היו תלויים לא פעם גורלות של אנשים, ספינות והפלגות. הפעולה נעשתה בהסתר ככל האפשר והבריטים עשו מאמצים בלתי-פוסקים לעלות על עקבות אנשי המוסד ואלה המשתפים איתם פעולה. הם אף לחצו על ממשלות באירופה ובאמריקה לבל יאפשרו למעפילים להפליג מתחומיה, ולבל יסכימו להעניק את דגלי ארצותיה לספינות ההעפלה. על אנשי המוסד הוטל לסכל מזימות אלה.

לצידו של אביגור פעלו בראשות המוסד בתקופות השונות: אהוד אבריאל, משה אגמי, רות קליגר-עליאב, יהודה ארזי, יהודה ברגינסקי, יוסף ברפל, ישעיהו דן, משה צ'רבינסקי-כרמיל, עדה סירני, וניה פומרנץ-הדרי, שמריהו צמרת, לוי שוורץ-שבט, זאב שינד.

במהלך שנות פעילותו העלה המוסד (ולפני הקמתו פעילי ההגנה שעסקו בהעפלה) 96,500 יהודים לארץ-ישראל מהם 82,600 - בדרך הים, ב-95 הפלגות, למעלה מ-5,000 בדרך היבשה, כ-9,000 בתעודות מזוייפות (עלייה ד') ו-150 בדרך האוויר (עליית כנף).

אחרי החלטת האו"ם על מדינה יהודית הופנו מאמצי המוסד ואנשיו לרכישת נשק והעברתו-הברחתו לארץ. קשריהם עם אנשי-ים פעילים בנמלים ומבריחים - שירתו אותם עתה.

לאחר הקמת המדינה פעלו צוותים מטעם המוסד להוציא יהודים מארצות המזרח התיכון וצפון אפריקה שסגרו את שערי היציאה בפני יהודים שביקשו לעלות לישראל.

בין הפעולות : מבצע "עזרא ונחמיה" - הטסת למעלה מ-120 אלף מיהודי עיראק ארצה בשנים 1950-1951, ומבצעי העפלה ועלייה ממרוקו.